

Mletački trgovac - Viljem Šekspir

Prijatelju Miroslavu Radojčiću, teatrologu, s kojim delim veliko poštovanje za Šekspirovo grandiozno delo i kojeg nisam uspeo da ubedim u prednosti upotrebe PC-a.

Porcija ili advokatska veština

U ovom prikazu neće biti priče o Šajloku, tipičnom predstavniku prvobitnog, zelenaškog bankarstva¹, o položaju Jevreja u Engleskoj (od 1066 do 1594, godine u kojoj je Rodrigo Lopez, portugalski jevrejin, lekar Kraljice Elizabete I, pogubljen, zbog učešća u zaveri protiv Kraljice), o antisemitizmu, demonizaciji Jevreja, kontrastu: jevrejin - hrišćanin koje sve prikriva ili uklanja poznata Šajloкова replika iz III čina (“...*Ako nas ubodete zar ne krvarimo, ako nas golicate zar se ne smejemo ...*”), o sukobu prava i pravičnosti² o Bardovom³ poznavanju pravnih instituta i drugim malim i velikim temama koje naučnici, pisci, režiseri, glumci i drugi izvlače iz ove komedije kod nas poznate pod gornjim naslovom (The Merchant of Venice ili The Jew of Venice)

Našu pažnju zadržaćemo na IV činu u kojem od dve dominira scena prva, u kojoj nas “podražavanje radnje” dovodi do kulminacije i peripetije – preokreta koji raskošnim advokatskim umećem “tako mladog tela sa tako zreloom glavom”(... “so young a body with so old a head...”) izvodi Porcija. Prerušena Porcija. Dečak, mladić, mlada žena. Portia as Balthasar. Doktor prava nežnih crta, samom svojom pojavom nekako dražesna i Šajlok onako obuzet besom kao da za trenutak biva pripitomljen.

Da se podsetimo. Porcija tačno zna šta želi. Želi Basanija. Druge prosce odbija. Ali to nije baš tako jednostavno kao želja. Basanijo želi Porciju za ženu. “Ko zlatno runo/ leže na njenim slepoočnicama/kovrdže zlatne njene...” - kazaće Antoniju, svom prijatelju. Želje su tu, obostrane al i prepreke su tu, sa svih strana. Bogatoj naslednici koja odbija još bogatije prosce ne može se tek tako u prošnju. Basanijo ne oskudeva u vrlinama. Njegova oskudica zove se : 3000 dukata. Antonijo ne razmišlja mnogo, tek koliko je dovoljno da se zakon prijateljstva ispuni. Odlazi kod Šajloka zelenaša, opušteno, cinično sa opuštenošću sanouverenih poslovnih ljudi. Šajlok nije opušten ali njegova mržnja postaje kreativna, nudi pogodbu :

¹ Ovo današnje naravno nije zelenaško (prim. autora).

² The Merchant of Venice “has spawned more commentary by lawyers than any other Shakespeare play” Kornstein, Daniel J. Kill All the Lawyers?: Shakespeare’s Legal Appeal. Princeton: Princeton UP, 1994. (“Mletačkog trgovca” pravnici su komentarisali više nego bilo koje drugo Šekspirovo delo)

³Bard – Nadimak kojim se poštovaci Vilijevi služe da bi iskazali poštovanje njegovom grandioznom delu.

Ako Antonio ne vrati o dospelosti 3000 dukata, umesto kamate, Šajlok stiće pravo da sa njegovog tela, gde je Šajloku drago, odseče i odnese po kile mesa. Antonijo prihvata. Oboje su lakomisleni. Antonio se prepušta plemenitoj nameri da se pomogne prijatelju. Šajlok je obuzet mržnjom.

Očekivana dobit i neočekivana oluja. Takva da vam sve lađe potonu. Ostaje vam Šajlok, koji, izvesno je, neće propustiti priliku i pravo izbora poverioca da naplati globu u mesu. Ostaje vam unapred izgubljena parnica u

Veneciji. Sudska dvorana.

« Sa protivnikom ... koji ne zna
Šta je to milosrđe. »

Mlada žena prerusena u doktora prava, (glumi doktora prava) dolazi na scenu, u sudsku dvoranu. Mala scena u velikoj sceni. Za obe je potrebna veština.

Ne čeka ali i ne žuri, ne sme biti naglih pokreta, suvišnih reči, ozbiljna je :

Porcija

Šajlok Vam je ime ?

Šajlok

Šajlok se zovem.

Porcija

Čudne je vrste vaš zahtev

Al' s propisima saglasan tako

Da nema snage zakon venecijski

Podnošenje tužbe da napada

(Antoniju) A vi ste tuženi zar ne?⁴

Antonijo

Jeste, tako kaže on.

Porcija

A obavezu priznajete ?

Antonijo

Da

Porcija

Jevrejin onda mora milostivim

Da se pokaže

Šajlok

Žašto ? čim sam, rec' te

Primoran ja na to.

Njemu, koji to ne razume, Porcija nudi poravnanje, priliku da shvati milosrđe. Poravnanje ili rat. Milosrđe ili nemilosrdna pobeda. Poravnanje ili uspeh u parnici. Porcija to nudi jer zna šta dobija. Šajlok to obija jer ne zna šta gubi. Bes i razum. Znanje i neznanje. Promišljena taktika nasuprot očiglednog. Veština nasuprot gluposti.

Nadahnuo, sa emocijom onog koji veruje u svoj iskaz, izgovoriće on – ona, svejedno, ono čuveno:

The quality of mercu is not strained.

It droppeth as the gentle rain from haven

Upon the place. It is twice blest:

⁴ You stand within his danger, do you not ?

It blesseth him that gives, and him that takes.
Tis mightiest in the mighties. It becomes
The throned monarch better than his crown

...

It is an attribute to God himself
And earthly power doth then show likest God's
When mercu seasons justice. Therefore Jew
Though justice be thy plea, cinsider this:
That in the course of justice none of as
Should see salvation. We do pray for mercy,
And that same prayer doth teach us all to render
The deeds of mercy.

...

Pa milosrđe po biti nije prisiljavanje
Rominja ono kao što na tle
Rominja blaga kišica s nebesa,
I dvostruki jer ono blagoslov:
Blagoslov za onog koji daje,
I onog koji prima; moć je ono
Ponajmoćnija i u najmoćnijeg ;
Na prestolu je vladaru dika
Više no kruna

...

Ono je znamen boga živoga,
Pa vlast zemaljska najviše božanskoj
Naliči moći kada milosrđe
Žaćini pravdu. Zato, Jevrejine,
Mada pravicu zahtevaš ti nemoj
Smetnuti s uma da od nas nijedan
Putanjom pravde spas vid' o ne bi;
Za milost svi mi molimo, pa neka nam
Svima ta molba nauk bude
Da dela milosrđa vršimo.

Više puta Porcija potvrđuje Šajlokovo pravo iz ugovora na po kile mesa sa Antonijevog tela, na njegovu radost, proveravajući istovremeno Šajlokovu spremnost da prema Antoniju pokaže makar i najmanju meru milosrđa. Još jednom, poslednji put, oprezno, ne dirajući Šajlokova bolna mesta, nudi Šajloku jednu drugu vrstu pobede – pobedu razuma i vrline. Ponuda je podržana ubedljivim argumentima. Već na samom početku raspravljanja bira uspešan način : ili će dobiti poravnanje ili će Šajloka predstaviti kao moralnu nakazu i zadobiti duždovu prećutnu saglasnost za agresivniji i ubojitiji napad u daljem toku raspravljanja.

Porcija

Pripada ti po kile mesa ovog trgovca
Priznaje sud to zakon ti to daje.

Šajlok

O sušta pravičnosti

Ugovor je jasan i mora se poštovati. Mržnja se raduje osveti. Sve je jasno, nema potrebe za tumačenjem. Antonijo gubi parnicu, pomirio se s tim. Ali Porcija nije. Porcija je Antonija namenila Narisi, svojoj odanoj prijateljici. Narisa će, kao nagradu za odanost prijatelju dobiti Antonija – ako Porcija uspe u parnici, koja se bliži predvidljivom ishodu. Zato uspeh mora biti deo plana. Deo koji Šajlok neće stići da nazove njegovim pravim imenom :

O sušta advokatska veštino.

Porcija :

Sačekaj malo : još tu nešto ima.

Po ugovoru nemaš prava ti krvi ni kap da uzmeš ; tamo piše

Izrično tako : « pola kile mesa »

Dug uzmi, pola kile mesa uzmi;

No ako krvi hrišćanske i kap

Prospeš dok budeš sekao, sve zemlje

Imetak ceo tvoj će imati

Po zakonima venecijskim k'o plen

Venecijska da ti uzme država.

...

Zato se spremi da odsečeš meso.

Al krv da nisi prosuo; i pazi

Da ne odsečeš manje ili više,

Već ravno pola kile

...

Šajlok

Dajte glavnicu pa me pustite.

Porcija

Javno pred sudom odbio je on to :

Dobiće samo što mu pripada

Po ugovoru i po zakonu.

Da, to je upravo to, iznenadni udarac u nebranjenu tačku. Rušenje naizgled neporušivog i Šajlok već « krvari » predaje se, razoružan je, hteo bi da pobegne. Pravo mu je priznato ali mogao bi mnogo toga važnog da izgubi. No, sa Porcijom to ne ide tako. I Džesika, Šajlokova kći, deo je plana. Džesika i dragi joj Lorenzo prognani su iz Šajlokovog života. Sebičnost oca protivi se ćerkionom izboru srca. Lako se odriče ćerke, uskraćujući ono što joj pripada. Šajlok nema problema sa osvetom ali ima sa Porcijom.

Šajlok

... Meni je dosta parničenja

Porcija

... Nije sve račune zakon rasčistio s vama.

Predviđa zakon venecijski i ovo:

Dokaže li se da je podaniku

Mletačkom nekom radio o glavi

Tuđinac neki bilo posredno

Il' neposredno onda ima prava

Taj čiji život ugrožen je bio

Na polovinu njegova imanja ;
A polovina druga riznici
Poverljivoj se daje državnoj ;

...

Od dužda zato na kolenima milost za se prosi.

Šajlok je iz stanja očajanja već u stanju neposredno pre nervnog sloma. « Dozvolite mi da odem, molim vas / nije mi dobro – zapomaže. Ipak je prinuđen da moli. Porcija je bila u pravu : “...we do pray for mercy...” Na sve je pristao samo da ode. Šajlok mora da ode. U petom činu komedije, mestu raspleta, ljubav i prijateljstvo dobijaju svoj konačni, radosni izgled. Tu za Šajoka nema mesta. On se ne raduje, slatka osveta izrodi se u gorko milosrđe, njegov jednostavni, « imati (biti) – nemati (nebiti) » svet, prestao je da postoji. On, ustvari nema gde da ode. Njegovo je sklonište srušeno - Porcijinom advokatskom veštinom.

Srđan R. Stojković adv.

Literatura :

1. The Oxford Shakespeare : *The complete works, Clarendon press – Oxford 1988*
2. Viljem Šekspir : *Celokupna dela, 4. sveska, Kultura Beograd 1963 Prevod Velimir Živojinović*

© Srđan R. Stojković adv. 2004.